

ΑΓΡΟ(ΤΟ)ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ & ΤΟΠΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

**Εισήγηση στο Διεθνές Σεμινάριο με τίτλο:
«Τοπική Ταυτότητα – Τοπική Ανάπτυξη»**

**Όλγα Ιακωβίδου, Αναπλ.Καθηγήτρια, Τμήματος Γεωπονίας, ΑΠΘ
Μαρία Παρταλίδου, Γεωπόνος, Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια Αγροτικής
Οικονομίας, ΑΠΘ**

ΕΔΕΣΣΑ 16-20 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 2000

Μία ερώτηση που τίθεται από το ευρύτερο κοινό, όταν αναφερόμαστε στον αγρο(το)τουρισμό, είναι η ακόλουθη : «*Ποια είναι η διαφορά του τουρισμού που ξέρουμε από τον αγρο(το)τουρισμό;*». Είναι εύλογη η ερώτηση αυτή διότι γνωρίζουμε τι είναι τουρισμός με την υπάρχουσα μορφή του, αυτή του μαζικού τουρισμού, καθώς το βιώνουμε εδώ και 40 τουλάχιστον χρόνια στην Ελλάδα.

Στο άκουσμα της λέξης τουρισμός φανταζόμαστε αμέσως τον ήλιο, τη θάλασσα και την αμμουδιά, τα μεγάλα ξενοδοχειακά συγκροτήματα, τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, την εισροή συναλλάγματος και την επίτευξη υψηλών εισοδημάτων όσων εμπλέκονται με τις τουριστικές δραστηριότητες. Με άλλα λόγια ότι συνδέεται με το μαζικό τουρισμό του προσδίδουμε τις διαστάσεις του «μεγάλου» και του «πολύ».

Όσοι προσπαθούν όμως να αποδώσουν στον αγρο(το)τουρισμό τις διαστάσεις του «μεγάλου» και του «πολύ» διαπράττουν μεγάλο σφάλμα, διότι αγρο(το)τουρισμός είναι ακριβώς ό,τι δεν είναι μεγάλο, δεν είναι πολύ, δεν είναι απρόσωπο στον τουριστικό τομέα ή για να το πούμε διαφορετικά ό,τι είναι μικρό, όμορφο και έχει ανθρώπινο πρόσωπο και τοπικό χαρακτήρα.

Πιο συγκεκριμένα αγροτουρισμός είναι εκείνη η μορφή τουρισμού η οποία αναπτύσσεται σε αγροτικές περιοχές, που δεν έχουν κορεσθεί τουριστικά. Συνδέεται με κοινωνικές, περιβαλλοντικές, πολιτισμικές και κοινοτικές αξίες οι οποίες επιτρέπουν τόσο στους οικοδεσπότες όσο και στους φιλοξενούμενους να υφίστανται αλληλεπιδράσεις και να μοιράζονται εμπειρίες. Αναφέρεται στις τουριστικές δραστηριότητες που αναπτύσσονται από άτομα που ασχολούνται κυρίως στον πρωτογενή τομέα, αλλά και από κατοίκους των αγροτικών περιοχών. Ειδικότερα εμφανίζεται με τη μορφή μικρών, οικογενειακών ή συνεταιριστικών, αγρο(το)τουριστικών μονάδων παροχής υπηρεσιών και αγαθών με σκοπό την ενίσχυση του γεωργικού εισοδήματος, τη διαφύλαξη και προώθηση της πολιτιστικής και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, του φυσικού περιβάλλοντος και της τοπικής οικονομίας και κοινωνίας.

Έτσι, ο αγροτουρισμός δεν είναι απλά μια δραστηριότητα που πραγματοποιείται και εξελίσσεται στον αγροτικό χώρο, αλλά είναι ο τουρισμός «ενός τόπου», ο οποίος σημαδεύεται από την τοπική ταυτότητα. Η

πρωτοβουλία και διαχείρισή του ανήκει στους ανθρώπους του «τόπου», ενώ οι επιπτώσεις του περιορίζονται ως επί το πλείστον σε τοπική κλίμακα.

Είναι ο τουρισμός που έχει ως κεντρικό και ουσιώδες στοιχείο τον άνθρωπο, ένας τουρισμός όπου ο καθένας μοιράζεται κάτι με τους άλλους. Είναι μια δραστηριότητα που δένεται αρμονικά με την κύρια απασχόληση των κατοίκων των περιοχών αυτών, που είναι στον πρωτογενή τομέα. Δρα συμπληρωματικά με αυτή και δε δημιουργεί ανταγωνισμούς σε ό,τι αφορά τους φυσικούς πόρους και το ανθρώπινο δυναμικό. Είναι μία μορφή τουρισμού, η οποία ενσωματώνεται στον οικολογικό και κοινωνικό ιστό των αγροτικών κοινοτήτων, προσαρμόζεται στις ανάγκες και δυνατότητες της αγροτικής οικογένειας, ευνοεί την επαφή με τη φύση και τη σύσφιξη των σχέσεων μεταξύ της πόλης και της υπαίθρου.

Ο αγροτουρισμός λοιπόν εμπεριέχει 3ις βασικές συνισταμένες οι οποίες συνυπάρχουν και τον καθορίζουν και τις οποίες ο CROLLEAU συνόψισε στο τρίπτυχο: Χώρος-Πολιτισμός-Κοινωνία ή με άλλα λόγια «τοπική ταυτότητα».

Το τελευταίο είναι και το βασικό σημείο διαφοροποίησης του αγροτουρισμού από τον μαζικό τουρισμό. Στο ότι αξιοποιεί δηλαδή τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά ενός τόπου: το φυσικό περιβάλλον, την ιστορία, τους ανθρώπους του, τα ήθη και έθιμα, τα οποία είναι διαφορετικά σε κάθε περιοχή και προσδίδουν μια διαφορετική ταυτότητα κάθε φορά στο προσφερόμενο αγρο(το)τουριστικό προϊόν.

Το πρότυπο του μαζικού τουρισμού, όπως αναπτύχθηκε, επιτάχυνε μια διαδικασία ομογενοποίησης και τυποποίησης των χαρακτηριστικών μιας περιοχής και κατέληξε να δημιουργεί ένα κοινό πρότυπο ανεξάρτητα σε ποιο, φυσικό, κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον αναπτύχθηκε.

Αυτή η πολιτισμική ομογενοποίηση στόχευε στην ικανοποίηση μιας αγοράς τουριστών η οποία αναζητούσε οπουδήποτε ταξίδευε, τον ίδιο «τύπο» προϊόντων με αποτέλεσμα να απαιτείται μια όλο και μεγαλύτερη «ομοιογένεια» στο προσφερόμενο τουριστικό προϊόν.

Το γεγονός αυτό όμως φαίνεται να έχει επιφέρει έναν κορεσμό ο οποίος οδήγησε στη διαφοροποίηση της ζήτησης και στην αναζήτηση από τους επισκέπτες εκείνων των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών μιας περιοχής τα

οποία συνθέτουν και την ταυτότητά της. Σε αυτή την ανάγκη των επισκεπτών καλείται να απαντήσει ο αγροτουρισμός.

Πράγματι στον αγροτουρισμό συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο από ότι συνέβη με τον μαζικό τουρισμό. Οι τοπικές κοινωνίες αναδεικνύουν και διατηρούν την ταυτότητά τους και οι επισκέπτες έχουν τη δυνατότητα να συμμετάσχουν στο τοπικό γίνεσθαι. Αυτό είναι πλέον που εκφράζεται ως ανάγκη: ένα αυθεντικό, διαφοροποιημένο και υψηλής ποιότητας αγροτουριστικό προϊόν από κάθε περιοχή, το οποίο θα συνδέεται με την τοπική ταυτότητα και θα προσφέρει εναλλακτικές δυνατότητες στους επισκέπτες.

Έτσι το αγροτουριστικό προϊόν κάθε περιοχής σχεδιάζεται με βάση τις ιδιαιτερότητές της, τον χαρακτήρα και την ταυτότητά της, αξιοποιώντας τα συγκριτικά πλεονεκτήματα τα οποία μπορούν να αναδειχθούν και παράλληλα να την αναδείξουν.

Οι τουριστικοί αγροτικοί πόροι παίζουν καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη και διάρθρωση των αγροτουριστικών δραστηριοτήτων και στη διαφοροποίηση του τουριστικού αγροτικού προϊόντος. Επιγραμματικά οι πόροι αυτοί αναφέρονται στη γεωμορφολογία της ευρύτερης περιοχής, στο φυσικό και αγροτικό τοπίο, στις παραγωγικές δραστηριότητες, στη γεωργία, στον πολιτισμό και στις παραδόσεις, στα τοπικά προϊόντα και στην τοπική κουζίνα, στην υποδομή και στις υπηρεσίες.

Προκειμένου να γίνουν πιο κατανοητά τα όσα, θεωρητικά, αναπτύξαμε είναι καλύτερο να αναφερθούμε σε ένα συγκεκριμένο παράδειγμα σχεδιασμού ανάπτυξης αγροτουρισμού στο οποίο όλες οι δράσεις που διαμορφώνουν το αγροτουριστικό προϊόν αξιοποιούν και παράλληλα προβάλλουν τον τοπικό χαρακτήρα, δηλαδή όλα εκείνα τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά ενός τόπου που διαμορφώνουν την ταυτότητά του.

Θα αναφερθούμε στο αγροτουριστικό προϊόν που προτείνουμε να αναπτυχθεί σε μία κωμόπολη της Μακεδονίας, τη Γουμένισσα.

Η Γουμένισσα βρίσκεται στους πρόποδες του Πάϊκου σε απόσταση 75 χιλιομέτρων από τη Θεσσαλονίκη. Πρόκειται για έναν τόπο όπου η εικόνα της διαχρονικής του εξέλιξης παραμένει αυθεντικά ζωντανό κομμάτι της καθημερινότητας και έτσι καθίσταται δυνατή η δημιουργία υποδομής για την ανάπτυξη και εξέλιξη αγρο(το)τουριστικών δραστηριοτήτων.

Η προσέγγιση που ακολουθήσαμε σχετικά με το σχέδιο δράσης για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην περιοχή στηρίχτηκε στην τοπική ταυτότητα. Βασικός στόχος μας ήταν να προτείνουμε εκείνο το αγροτουριστικό προϊόν το οποίο αναβαθμίζει, αναδεικνύει και αξιοποιεί τα χαρακτηριστικά της περιοχής εξασφαλίζοντας την ολοκληρωμένη και βιώσιμη ανάπτυξής της. Ενώ η χωροθέτηση των έργων έγινε κατά τέτοιο τρόπο ώστε:

- να αξιοποιήσουμε τα συγκριτικά πλεονεκτήματά της
- να καλύψουμε όσο είναι δυνατό την ευρύτερη περιοχή
- να προσφέρουμε στον επισκέπτη ένα ολοκληρωμένο αγροτουριστικό προϊόν

Η ταυτότητα της περιοχής η οποία διαρθρώνεται από το Φυσικό τοπίο και τη Γεωμορφολογία, τις Αγροτικές δραστηριότητες και τα Τοπικά προϊόντα, την Θρησκευτική και Αρχιτεκτονική κληρονομιά και την Τοπική Παράδοση, μας έδωσε τους άξονες για την ανάπτυξη των αγροτουριστικών δράσεων. Κάθε προτεινόμενη δράση στόχο είχε να αξιοποιήσει τα ιδιαίτερα αυτά χαρακτηριστικά της περιοχής που συνιστούν και την ταυτότητά της, ενώ όλες οι προτάσεις έγιναν με το σκεπτικό αυτή η ταυτότητα να αναδειχθεί, να αξιοποιηθεί και να ενισχυθεί.

Στον πρώτο κύκλο αγροτουριστικών δραστηριοτήτων εντάξαμε προτάσεις που αφορούσαν την αξιοποίηση της ταυτότητας της Γουμένισσας ως περιοχής παραγωγής Οίνων Ονομασίας Προέλευσης, (ΟΠΑΠ-ΓΟΥΜΕΝΙΣΣΑ). Η επιβίωση στον οικισμό της προβιομηχανικής διαδικασίας παραγωγής κρασιού και η λειτουργία 4 οινοποιείων αποτελούν τον άξονα γύρω από τον οποίο διαρθρώνονται οι βασικές αγρο(το)τουριστικές δραστηριότητες που μπορούν να αναπτυχθούν στην περιοχή.

Ως μία τέτοια δραστηριότητα είναι η πρότυπη λειτουργία επισκέψιμων καζανιών στα οποία γίνεται η απόσταξη του τσίπουρου, όπου οι επισκέπτες θα έχουν τη δυνατότητα αφενός να ενημερωθούν για τη διαδικασία παραγωγής του τσίπουρου, να δοκιμάσουν το καινούριο τσίπουρο και αφ' εταίρου να γευθούν τοπικές σπεσιαλιτέ.

Μία άλλη δραστηριότητα είναι η δημιουργία χώρων γευσιγνωσίας είτε στα υπάρχοντα στην περιοχή οινοποιεία, είτε στα κελάρια όπου οι επισκέπτες

θα έχουν τη δυνατότητα να δοκιμάσουν διάφορα κρασιά, να ενημερωθούν για το κρασί και εάν το επιθυμούν να αγοράσουν.

Ακόμη στον πρώτο κύκλο δραστηριοτήτων εντάσσονται και έργα που αφορούν στη δημιουργία και λειτουργία αγροτουριστικών επιχειρήσεων οι οποίες θα αξιοποιούν τα τοπικά προϊόντα (όπως είναι τα εξαιρετικής ποιότητας κεράσια, τα κάστανα κλπ) και θα συνδέονται άμεσα με την τοπική παραγωγή και οικονομία. Οι παραπάνω επιχειρήσεις θα είναι μικρής κλίμακας και θα παρασκευάζουν μαρμελάδες και γλυκά από τα τοπικά προϊόντα και άλλα παρασκευάσματα τα οποία θα διαθέτουν στους επισκέπτες.

Ο δεύτερος κύκλος αγροτουριστικών δραστηριοτήτων περιλαμβάνει κυρίως το φυσικό περιβάλλον στον ορεινό όγκο του Πάϊκου. Το δάσος, το νερό και η υπάρχουσα πανίδα εντάσσονται στο αγροτουριστικό προϊόν.

Οι δραστηριότητες που προτείνονται και αναφέρονται στην αξιοποίηση αυτού του φυσικού πλούτου της περιοχής, έχουν να κάνουν με τη δημιουργία χώρων υπαίθριου γεύματος σε συγκεκριμένες τοποθεσίες του ορεινού όγκου του Παικου, την ανάπτυξη πεζοδρόμων και οικολογικών μονοπατιών, την δημιουργία της απαραίτητης υποδομής για την ανάπτυξη της ορειβατικής ποδηλασίας στο Παικο κ.α. Ακόμη , προτείνεται η κατασκευή ενός στίβου περιπέτειας, ενός αναψυκτηρίου, χώρου υπαίθριου γεύματος κ.α. Τα παραπάνω δίνουν τη δυνατότητα στον περιηγητή να περιηγηθεί μέσα στο δάσος και να γνωρίσει τη χλωρίδα και την πανίδα της περιοχής,

Ο τρίτος κύκλος αφορά στη αξιοποίηση της πολιτισμικής ταυτότητας της Γουμένισσας. Συγκεκριμένα προτείνουμε τη δημιουργία ενός Μουσείου Οίνου στο οποίο θα αναδεικνύεται το αμπέλι και το κρασί ως πολιτισμικά στοιχεία που συνδέονται με την ιστορία και την ταυτότητα της περιοχής. Οι χώροι του Μουσείου θα είναι διαμορφωμένοι κατάλληλα ώστε σε κάθε αίθουσα του να παρουσιάζεται και μια διαφορετική διάσταση του αντικειμένου που είναι το αμπέλι - κρασί. Ωστόσο το μουσείο δεν θα είναι απλά ένας εκθεσιακός χώρος αλλά ένας ζωντανός φορέας στην περιοχή. Το αμπέλι και το κρασί αποτελούν αναπόσπαστα στοιχεία της οικονομικής δραστηριότητας και του πολιτισμού της περιοχής. Με άξονα το κρασί θα ξεδιπλωθεί η ιστορία, η παράδοση, η αρχιτεκτονική και θρησκευτική κληρονομιά, η καθημερινή ζωή των κατοίκων της Γουμένισσας.

Στον ίδιο κύκλο ενεργειών εντάσσονται και έργα που χωροθετούνται στην περιοχή των παλαιών Υδρόμυλων, βασικό στοιχείο της ταυτότητας της Γουμένισσας. Αυτά περιλαμβάνουν την αποκατάσταση, αναστήλωση των Μύλων, την αναπαράσταση της λειτουργίας τους με την ανάδειξη των παραδοσιακών επαγγελμάτων που σχετίζονταν με αυτούς αλλά και την επαναλειτουργία τους για την παραγωγή τοπικών, παραδοσιακών προϊόντων

Τέλος στον κύκλο των δραστηριοτήτων που αξιοποιούν την πολιτισμική ταυτότητα εντάσσεται και η δημιουργία ενός Παραδοσιακού Εργαστηρίου Μουσικής. Αναπόσπαστο κομμάτι της μουσικής παράδοσης της περιοχής αποτελεί μια ομάδα παραδοσιακών μουσικών (τα Χάλκινα) η φήμη των οποίων έχει ξεπεράσει τα όρια της Γουμένισσας. Πρόκειται για παραδοσιακούς- αυτοδίδακτους μουσικούς οι οποίοι προσελκύουν σημαντικό αριθμό επισκεπτών.

Προκειμένου να αξιοποιήσουμε και τα στοιχεία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της περιοχής προτείναμε την αναπαλαίωση-αποκατάσταση παραδοσιακών κτιρίων-σπιτιών για τη δημιουργία ξενώνων και εστιατορίων. Η δημιουργία νέων χώρων οι οποίοι όμως θα έχουν παραδοσιακή αρχιτεκτονική μορφή, θα σέβονται το φυσικό περιβάλλον και θα αναδεικνύουν τον χαρακτήρα της περιοχής, καθώς και την κλίμακα των οικισμών.

Όσον αφορά στην θρησκευτική κληρονομιά σημαντικό στοιχείο της ταυτότητας της περιοχής προτείναμε μια σειρά έργων τα οποία θα σέβονται τον ιδιαίτερο χαρακτήρα και θα συνδέουν τη μοναστηριακή ζωή με την τοπική κοινωνία. Η ύπαρξη τριών μοναστηριών στην ευρύτερη περιοχή της Γουμένισσας, του Οσίου Νικοδήμου στην περιοχή του Πενταλόφου, των Αγίου Ραφαήλ, Νικολάου και Ειρήνης στη Γρίβα και το Ιερό Ησυχαστήριο Αγίου Γεωργίου στο Άνυδρο καθώς επίσης και την Ιερά Μονή της Γουμένισσας και ένας σημαντικός αριθμός εκκλησιών αποτελούν ήδη τόπους προσέλκυσης προσκυνητών από όλη την Ελλάδα μπορούν όμως να ενταχθούν (με τις κατάλληλες προϋποθέσεις) στο αγροτουριστικό προϊόν

Όλες οι δραστηριότητες που αναφέραμε, αποτελούν ένα διαρθρωμένο, πολυποίκιλο και ελκυστικό αγροτουριστικό προϊόν, το οποίο αξιοποιεί τον χαρακτήρα και την ταυτότητα της περιοχής. Ωστόσο σημαντική παράμετρος που πρέπει να λαμβάνεται υπόψη σε κάθε σχέδιο ανάπτυξης του αγροτουρισμού πέρα από την τοπική ταυτότητα, είναι η αφύπνιση του τοπικού

πληθυσμού και η προσέλκυση νέου. Το παραπάνω θεωρείται στρατηγικής σημασίας για την εφαρμογή οποιουδήποτε σχεδίου ανάπτυξης αγροτουρισμού. Παράλληλα όμως απαιτείται η ενεργοποίηση των τοπικών φορέων για ενίσχυση αυτών των δράσεων και ενεργειών. Η πολιτεία επίσης από τη μεριά της, θα πρέπει να εξασφαλίσει θεσμικά και οικονομικά τις πιθανές παρεμβάσεις και ταυτόχρονα να απλοποιήσει τη διαδικασία αξιοποίησης των ενισχύσεων που προβλέπονται για τις αγρο(το)τουριστικές επενδύσεις έτσι ώστε να δοθεί η απαραίτητη ώθηση για την ανάπτυξη του αγρο(το)τουρισμού στη χώρα.

Η ανάπτυξη του αγροτουρισμού είναι υπόθεση που αφορά τον τοπικό πληθυσμό, τους τοπικούς φορείς και την πολιτεία. Χωρίς την ενεργοποίηση τους και τη συνεργασία τους το όραμα αυτής της νέας διάστασης της ανάπτυξης της υπαίθρου με την ανάδειξη και αξιοποίηση της τοπικής ταυτότητας θα αποδειχτεί ουτοπία.